

УДК : 631.15
JEL: J01

Еліна Пахуча

*Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва
Україна*

ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРАЦІ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Анотація. У статті описано теоретичні та практичні аспекти підвищення продуктивності праці в сільськогосподарських підприємствах з теоретичних засад продуктивність праці – найважливішої характеристики стану економіки країни. Дослідження включає визначення сутності та методики визначення продуктивності праці. Проведений аналіз стану продуктивності праці в сільськогосподарських підприємствах Харківської області та визначені шляхи підвищення продуктивності праці.

Ключові слова: праця, продуктивність, інтенсивність, сільськогосподарські підприємства, валова продукція, працівники.

Элина Пахучая

*Харьковский национальный аграрный университет им. В.В. Докучаева
Украина*

ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТЬ ТРУДА В СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ ХАРЬКОВСКОЙ ОБЛАСТИ

Аннотация. В статье описано теоретические и практические аспекты повышением производительности труда в сельскохозяйственных предприятиях с теоретических основ производительность труда - важнейшей характеристики состояния экономики страны. Исследование включает определение сущности и методики определения производительности труда. Проведенный анализ производительности труда в сельскохозяйственных предприятиях Харьковской области и определены пути повышением производительности труда.

Ключевые слова: труд, производительность, интенсивность, сельскохозяйственные предприятия, валовая продукция, работники.

Elina Pakhucha

**National Agrarian University named after V.V. Dokychaeva, Kharkiv
Ukraine**

LABOR PRODUCTIVITY IN THE AGRICULTURAL ENTERPRISES OF THE KHARKIV REGION

Abstract. The purpose of the article theoretical and practical aspects of increasing productivity in the agricultural enterprises of the theoretical foundations of productivity - essential characteristics of the economy. Increase productivity provides increased real product and income, and therefore it is an important indicator of economic growth. The study includes defining the essence of productivity, and methods of its determination. The article compared the methodology for determining productivity and defined benefit cost method. The analysis of labor productivity in the agricultural enterprises of the Kharkiv region. The dynamics of gross output, the average number of workers and labor productivity, which gave an idea of the trend in productivity. Also calculated indexes of labor productivity in agricultural enterprises. The main ways of increasing productivity. Presented stages of program performance management and defined their role in increasing productivity.

Key words: labor, productivity, intensity, agricultural enterprises, gross production, workers.

References

1. Vedernikov, M.D. (2011), *Normyvannya pratsi* [Rationing of labour], Science World – 2000, Lviv, Ukraine.
2. Buryak, P.Y., Karpinski, B.A. and Grigorieva, M. I. (2004), *Economica pratsi i sotsialno-ekonomichni vidnosini* [Labor economics and socio-economic relations], Centre textbooks, Kyiv, Ukraine.
3. Oliynyk, T.I. and Oliynyk, I. O. (2006), Productivity and structural changes in agriculture. *Ekonomika APK*, vol. 4, pp. 122–127.
4. Zavinovska, G. T. (2000), *Economics pratsi* [Labor economics], Kyiv National Economic University, Kyiv, Ukraine.
5. Kovalev, V. M. (2006), *Economica pratsi i sotsialno - trudovi vidnosini* [Labour e
6. Akulov, M. G., Drabanich, A. V., Yevas, T. V. and other. (2012), *Economica pratsi osotsialno - trudovi vidnosini* [Labour economics and socially- labor relations], Center of educational literature, Kyiv, Ukraine.
7. Economic Code of Ukraine: the law of Ukraine on 16 January. 2003 - K.: Atika, 2003. - 208 p.
8. Oliynyk, T.I. (2010), The formation and the efficient use of labor potential of agricultural enterprises, Abstract of Ph. D. dissertation, Economy and management of enterprises (by economics of agriculture and AIC), Nikolaev National Agrarian University, Nikolaev, Ukraine.
9. Meskon, M., Albert, M., and Hedouri, F. (1992), *Osnovi management* [Principles of management], Delo, Moscow, Russia.
10. Boychyk, M. I., Khariv, P. S. and Hopchan, M. I. (2000), *Economics pidpriemstva* [Economics of enterprise], Spodom, Lviv, Ukraine.
11. State Statistics Service of Kharkiv (2014), *Statystychnyj zbirnyk* [Agriculture of Kharkiv region 1990-2013. Statistical yearbook], State Statistics Service of Ukraine, Kharkiv, Ukraine.
12. Cabinet of Ministers of Ukraine (1995), Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «About wages», Galician contracts, vol. 21, p. 5-36.

l
l
y

Постановка проблеми. Зростання продуктивності праці сприяє скороченню часу виробництва й обігу товару, збільшенню маси продукції і зростанню норми прибутку підприємства. Досягнення високих економічних результатів можливе лише за умови ефективного використання матеріальних і трудових ресурсів на кожному робочому місці, підприємстві, а це в свою чергу вимагає глибокої реформи системи управління, виробництва і реалізації продукції, узгодженої з такими перетворювальними процесами, як реструктуризація та адаптація до міжнародних стандартів, що і визначає актуальність теми статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти продуктивності праці знайшли свої відображення як в розробках вітчизняних вчених (А.О. Азарова, Д.П. Богині, В.С. Дієсперова, О.Е. Германової, А.С. Семенова, А.В. Калини, Н.О. Павловської, Е.М. Лібанової, Т.І. Олійник), так і в працях зарубіжних дослідників-економістів (А.Є. Аврутїна, Ю.Д. Борисова, Б.С. Бушуєва, В.М. Зарубїна, В.І. Золотарьова, Я.М. Купермана, В.С. Серова, В.І. Стомахїна, А.А. Френкеля, Ж.Ф. Ришара та інших). Проте ряд питань залишається невирішеними або ж дискусійними.

Мета статті полягала в дослідженні проблеми продуктивності праці сільськогосподарських підприємствах Харківської області та пошук шляхів і резервів для їх підвищення в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Продуктивність праці є одним з визначальних чинників досягнення успіху підприємства. В епоху всеосяжного науково-технічного прогресу, у зв'язку із цим постійно оновлюються та покращуються технології виробництва та техніка, якою обслуговується виробничий процес.

Продуктивність можна розглядати як загальний показник, що характеризує ефективність використання ресурсів для виробництва продукції. Проте сучасна економічна теорія стверджує, що точно визначити роль і частку витрат тих чи інших ресурсів, використаних на виробництво продукції, неможливо. Тому для визначення ефективності виробництва найчастіше використовують показник продуктивності праці, хоча це не означає, що тільки праця є джерелом продуктивності [1, с. 81].

Згідно з рекомендаціями Міжнародної організації праці розрізняють поняття «продуктивність» і «продуктивність праці». Продуктивність - це ефективність використання ресурсів - праці капіталу, землі, матеріалів, енергії, інформації - під час виробництва різних товарів і надання послуг [2, с. 36]. Вона відбиває взаємозв'язок між кількістю і якістю вироблених товарів або наданих послуг і ресурсами, які були витрачені на їх виробництво. Продуктивність дає змогу порівнювати виробництво на різних рівнях економічної системи (на рівні окремого індивіда, цеху, підприємства, організації, галузі й держави) з використаними ресурсами. Під час їхньої оцінки необхідно враховувати зростання вартості енергії, сировини, витрат, пов'язаних з безробіттям тощо. Більш висока продуктивність означає збільшення обсягу продукції за тих самих

витрат, при цьому необхідно враховувати потребу в тій чи іншій продукції на ринку, в суспільстві. Зауважимо, що на зарубіжних підприємствах оцінюється та продукція, яка куплена, а не просто вироблена. Продуктивність праці – найважливіша характеристика стану економіки країни, окремих галузей. Одним з вирішальних факторів економічного, соціального та культурного прогресу суспільства є підвищення продуктивності праці [3, с. 122-127]. За розмірами та динамікою продуктивності праці оцінюють використання трудового потенціалу, розвиток продуктивних сил, ступінь освоєння досягнень науково-технічного прогресу, визначають рівень життя населення.

Отже, конкретна праця виражає й техніко-технологічний аспект. Техніко-технологічний зміст праці індивідуальний на кожному робочому місці і перебуває під впливом перетворень у техніці, технології, змін предметів праці тощо. Абстрактна праця характеризується соціально-економічним змістом, тобто ступенем і способом затрат робочої сили, а також суспільно-економічними відносинами, в яких здійснюється процес праці (тривалість робочого дня, оплата праці, вимоги до підготовки працівника тощо). Розглядають ще поняття «змістовність» праці, що характеризує рівень складності, різноманітності виконуваних трудових функцій, самостійності працівника в трудовому процесі [4, с. 49].

Продуктивність праці тісно пов'язана з її інтенсивністю. Остання характеризує ступінь напруженості праці за одиницю часу і вимірюється кількістю витраченої енергії людини. Чим вищий рівень інтенсивності праці, тим вища її продуктивність [5, с. 65]. Максимальний рівень інтенсивності визначається фізіологічними й психічними можливостями людського організму. Отже, інтенсивність праці має фізіологічні межі, тобто не може бути необмеженою. У зв'язку з цим виникає поняття нормальної інтенсивності. Воно означає такі затрати життєвої енергії протягом робочого часу зміни, які забезпечують необхідні умови для повноцінного функціонування організму й повного відновлення працездатності до початку нового трудового дня. Таким чином, інтенсивність праці є важливим фактором продуктивності, проте має певну фізіологічну межу і потребує дотримання фізіологічних норм людської енергії.

Основною проблемою економічної теорії і господарської практики є аналіз співвідношення результатів і витрат, що в загальному розумінні називаємо ефективністю. Витрати визначаються обсягом (вартістю) використаних економічних ресурсів. Як відомо, економічні ресурси заведено поділяти на три великі групи: 1) робоча сила (трудова потенціал, людський капітал); 2) компоненти природних ресурсів (земля та сировина); 3) компоненти засобів виробництва (фізичний капітал).

Відповідно окремо визначається ефективність використання робочої сили, природних ресурсів або капіталу [6, с. 161].

Праця є основним фактором виробництва, а продуктивність праці виступає комплексним показником ефективної економічної діяльності. Поняття

продуктивності праці можна розглядати в широкому та вузькому значенні. Показник, що характеризує ефективність виробничого процесу з погляду основної його мети у вигляді співвідношення продукції призначеної для реалізації за межами цього виробничого процесу та одного або декількох основних ресурсів – це продуктивність праці у вузькому значенні. В такому випадку не відображаються умови, що супроводжували виробничий процес (терміни виготовлення продукції, число травм працівників тощо) . У широкому значенні зростання продуктивності праці означає постійне вдосконалення людьми економічної діяльності, постійне знаходження можливості працювати краще, виробляти більше якісних благ при тих самих або менших затратах праці [7].

Таблиця 1

Динаміка виробництва валової продукції, середньорічна чисельність робітників та продуктивності праці в сільськогосподарських підприємствах в Харківській області

Показники	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	2012р.	2013р.	2014р.	2014р. у % до 2008 р.
Обсяг виробництва валової продукції (у постійних цінах 2010 р.), всього, млн. грн.	6483,4	5406,2	4586,5	7293,5	6325,1	8132,2	8702,4	134,2
в т.ч.: продукції рослинництва	5342,3	4129,9	3204	5896,5	4960,9	6505,3	7096,3	132,8
в т.ч.: продукції тваринництва	1141,1	1276,3	1382,5	1397	1364,2	1626,9	1605,9	140,7
Середньорічна чисельність робітників, чол., усього	31556	28859	26732	27137	25886	25585	24226	76,8
в т.ч.: рослинництві	21061	19095	17262	17771	17644	17190	16426	78,0
в т.ч.: тваринництві	10495	9764	9470	9366	8242	8395	7800	74,3
Виробництво валової продукції у цінах 2010 р. на 1 зайнятого у сільськогосподарському виробництві, тис. грн.	205,5	187,3	171,6	268,8	244,3	317,9	359,2	174,8
в т.ч.: в рослинництві	253,7	216,3	185,6	331,8	281,2	378,4	432,0	170,3
в т.ч.: в тваринництві	108,7	130,7	146,0	149,2	165,5	193,8	205,9	189,4

Продуктивність праці за досліджуваний період зросла у порівнянні з 2008 р. через зростання обсягу виробництва валової продукції на 34,2%, в тому числі

продукції рослинництва на 32,8%, а в тваринництві на 40,7%. Виробництво валової продукції у цінах 2010 р. на 1 зайнятого у сільськогосподарському виробництві зросло на 74,8%, в тому числі продукції рослинництва на 70,3%, а в тваринництві на 89,4%.

Не менш важливе значення для зростання вартісних показників продуктивності праці мали зміни у структурі валової продукції рослинництва та тваринництва: збільшення питомої ваги соняшнику, приросту птиці, зменшення питомої ваги приросту ВРХ і свиней, виробництва молока [8, с.15]. Методи вимірювання продуктивності праці (виробітку) залежать від способу визначення обсягів виробленої продукції. Розрізняють натуральний, трудовий і вартісний (грошовий) методи. Сутність натурального методу полягає в тому, що обсяг виробничої продукції і продуктивність праці розраховуються в натуральних одиницях (штуках, тоннах, метрах тощо).

У сучасних умовах найпоширенішим методом вимірювання продуктивності праці є вартісний (грошовий), який ґрунтується на використанні вартісних показників обсягу продукції (валова, товарна продукція, валовий оборот, нормативна вартість обробки, чиста, нормативно-чиста й умовно-чиста продукція, валовий дохід).

Перевага вартісного методу полягає в можливості порівняння різнорідної продукції з витратами на її виготовлення як на окремому підприємстві або в галузі, так і економіки в цілому. У зв'язку з цим вартісний метод застосовується на всіх етапах планування й обліку як на галузевому, так і на територіальному рівнях [9, с. 139]. Спотворення величини виробітку, що виникає у разі зміни асортименту продукції, трапляються тоді, коли збільшується або зменшується частка продукції з вищою вартістю сировини, тобто з високою матеріалоемністю і низькою трудомісткістю. У таких випадках на практиці, щоб усунути цей недолік, можна розрахувати індекси продуктивності праці змінного, постійного складу, структурний індекс [10, с. 70].

Індекс змінного складу відбиває зміни як у виробітку, так і в складі продукції. Індекс постійного складу характеризує показник продуктивності праці, незалежний від змін у структурі продукції, і розраховується шляхом зважування часткових індексів зростання виробітку на кількість працівників у порівняльному (плановому) періоді за кожним виробом.

Структурний індекс розраховують діленням індексу змінного складу на індекс постійного складу. структурний індекс показує, як впливають зміни структури продукції на загальний показник продуктивності праці. Якщо структурний індекс більший за одиницю, то це означає, що показник продуктивності праці завищується за рахунок збільшення матеріаломісткості і зниження трудомісткості продукції у разі зміни її асортименту, і навпаки. Для сільського господарства, на наш погляд, використання механізму скорочення часу виробництва та обігу продукції обмежено сезонним у рослинництві та фізіологічним у тваринництві факторами виробництва.

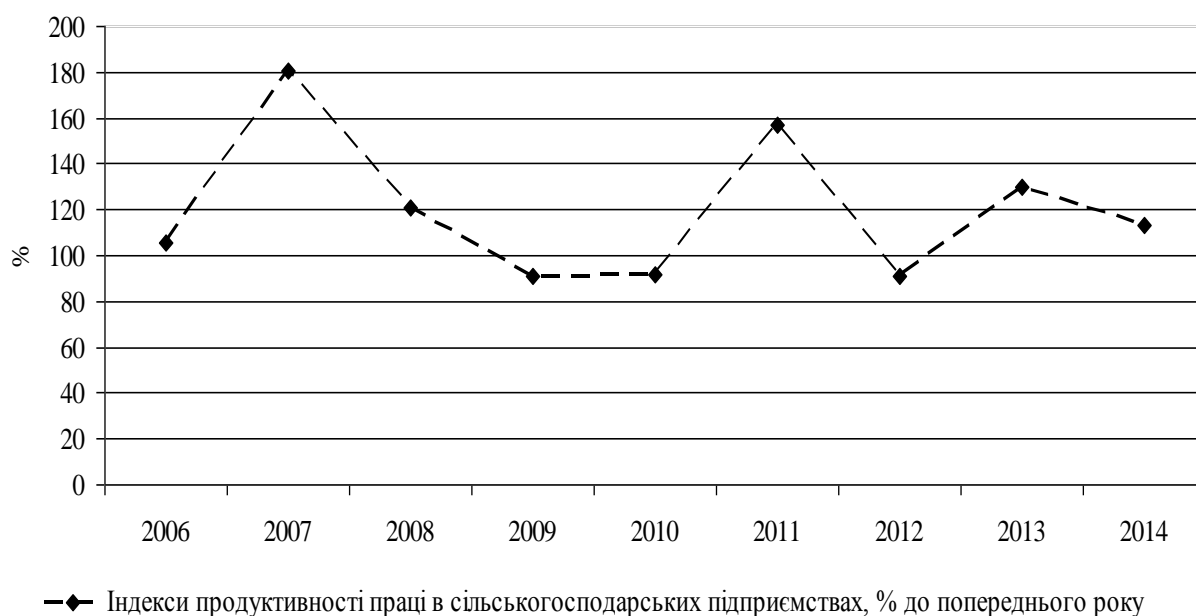

Рис. 2. Індеси продуктивності праці в сільськогосподарських підприємствах, % до попереднього року [11]

Ріст продуктивності праці означає або ж зростання обсягу продукції при зменшенні витрат на її виробництво; продукція зростає, витрати залишаються незмінними; продукція зростає, витрати зростають, але більш низькими темпами; продукція залишається незмінною, витрати скорочуються; продукція скорочується, витрати скорочуються, але більш швидкими темпами.

Практика господарювання на ринкових засадах підтверджує ту незаперечну істину, що результативність будь-якої виробничо-господарської та комерційної діяльності залежить передовсім від компетентності та творчої активності управлінських кадрів, достатньо глибокого знання ними конкретного економічного розвитку, законодавчої бази та соціальних аспектів господарювання. Зростання продуктивності праці забезпечує збільшення реального продукту й доходу, а тому воно є важливим показником економічного зростання країни. Оскільки збільшення суспільного продукту в розрахунку на душу населення означає підвищення рівня споживання, а отже, і рівня життя, то економічне зростання стає однією з головних цілей держав з ринковою системою господарювання. Кожне підприємство характеризується певним рівнем продуктивності праці, який може зростати або знижуватися під дією різноманітних чинників. Підвищення продуктивності праці є безперечною умовою прогресу і розвитку виробництва [12].

Враховуючи першочергову важливість підвищення продуктивності праці для конкурентоспроможності підприємства, керівники і фахівці всіх рівнів у перспективних організаціях повинні розробляти і впроваджувати програми управління продуктивністю. Ці програми на підприємстві охоплюють такі етапи:

1) вимірювання та оцінку досягнутого рівня продуктивності по підприємству в цілому і за окремими видами праці зокрема;

2) пошук та аналіз резервів підвищення продуктивності на основі інформації, одержаної під час вимірювання і оцінки;

3) розроблення плану використання резервів підвищення продуктивності праці, який повинен передбачати конкретні терміни і заходи щодо їх реалізації, фінансування витрат на ці заходи та очікуваний економічний ефект від їх впровадження, визначати відповідальних виконавців;

4) розроблення систем мотивації працівників до досягнення запланованого рівня продуктивності;

5) контроль за реалізацією заходів, передбачених планом і всією програмою, регулювання їх виконання;

6) вимірювання та оцінку реального впливу передбачуваних заходів на зростання продуктивності праці.

Висновки. Рівень продуктивності в сільськогосподарських підприємствах Харківської області за останні роки зростає. У найближчі роки, на нашу думку, зростання показників продуктивності праці може забезпечуватися переважно шляхом інтенсифікації виробництва й кращої його організації. Масове освоєння сучасних вискоєфективних технологій реальне лише в перспективі. Сьогодні ж нагальною проблемою стало поповнення технічного парку з тим, аби він був достатнім хоча б для виконання найнеобхідніших операцій в агротехнічній строці.

Список використаних джерел 1. Ведернікова М. Д. Нормування праці: навч. посібник / М.Д. Ведернікова, О.О. Чернушкіна. – Л.: Науковий світ - 2000, 2011. - 372 с. 2. Буряк П. Ю. Економіка праці й соціально-економічних відносин: навч. посібник / П. Ю. Буряк, Б. А. Карпінський, М. І. Григор'єва. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. - 440 с. 3. Олійник Т.І. Продуктивність праці та структурні зміни в сільському господарстві / Т.І. Олійник, І.О. Олійник // Економіка АПК. –2006. – № 4. – С. 122-127. 4. Завіновска Г. Т. Економіка праці: навч. посібник / Г. Т. Завіновска. - К. : КНЕУ, 2000. - 188 с. 5. Ковальов В. М. Економіка праці і соціально-трудових відносин : навч. посібник / за заг. ред. В.М. Ковальова. - К.: Центр навчальної літератури, 2006. - 256 с. 6. Акулов М. Г. Економіка праці і соціально трудові відносини : навч. посібник / М. Г. Акулов, А. В. Драбаніч, Т. В. Євась та ін. - Центр учбової літератури, 2012. - 328 с. 7. Господарський кодекс України: закон України від 16 січ. 2003 р. - К. : Атіка, 2003. - 208 с. 8. Олійник Т.І. Формування та ефективне використання трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств: автореф. дис. докт. економ. наук: 08.04.00 “Економіка та управління підприємствами (економіка сільського господарства і АПК)” / Т.І. Олійник; Миколаївський державний аграрний університет. – Миколаїв, 2010. - 35 с. 9. Мескон М. Основы менеджмента : пер.с англ. / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. - М. : Дело, 1992. - 361 с. 10. Бойчик М. І. Економіка підприємства: навч. посібник / М. І. Бойчик, П. С. Харів, М. І. Хопчан. – Л.: Сподом, 2000. - 211с.

11. Статистичний збірник „ Сільське господарство Харківської області ” за 1990-2013 рр. / за ред. О.М. Ракітіної. – Харків: Головне управління статистики у Харківській області Державного комітету статистики України, 2014. – 124 с. 12. Про оплату праці : закон України від 24 берез. 1995 р. № 108/95-ВР // Галицькі контракти. - 1995. - № 21. - С. 5-36.